

Генезис поняття «продовольча безпека» доводить, що наростаючі проблеми у сфері забезпечення продовольством вимагають трансформації та подальшого вдосконалення систем виробництва і забезпечення продовольством, а також контролю системи пов'язаних із ними процесів. Контроль продовольчої безпеки регіону є цілісним, складним, централізованим комплексом заходів, спрямованих на виявлення фундаментальних показників, які характеризують стан складових продовольчої безпеки та структур, що забезпечують діяльність із розроблення та впровадження стратегії регулювання продовольчого ринку регіону.

Литература

1. Канторович Л. В. Экономический расчет наилучшего использования ресурсов / Л. В. Канторович. – М. : Издательство АН СССР, 1960. – 348 с.
2. Амартья К. Сен. Экономическая взаимосвязь и мировая продовольственная проблема / Сен К. Амартья // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 2. – С. 8-15.
3. Гесць В. М., Семиноженко В. П., Кваснюк Б. Є. Національна стратегія розвитку «Україна – 2015» / Український форум. – К. : 2008. – 74 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net/content/files/Ukraine-2015%20big.pdf>
4. Кучеренко Т. Развитие овощеводства защищенного грунта в Украине / Т. Кучеренко // Овощеводство. – 2010. – № 6. – С. 21-25.
5. Марков Р. В. Вплив кон'юнктури ринку зерна на продовольчу безпеку регіону / Р. В. Марков // Культура народів Причорномор'я. – 2010. – № 191. – С. 88-94.
6. Маршалова А. С. Основы теории регионального воспроизводства / А. С. Маршалова, А. С. Новоселов. – М. : Экономика, 1998. – с. 192.
7. Овчинников В. Н. Экономическая модернизация России: макроэкономическая динамика и региональное развитие / В. Н. Овчинников. – Ростов-на-Дону : Изд-во РГУ, 2006. – 368 с.
8. FAO. 1996. Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action. World Food Summit 13-17 November 1996. – Rome. – 36 p.
9. Голубь Н. И. Продовольственная безопасность – важнейший фактор стабилизации АПК / Н. И. Голубь // Проблемы совершенствования управления в АПК : м-лы юбилейной научно-практической конференции. – Воронеж : ВГАУ, 1998. – С. 155-157.
10. Коваленко Н. Я. Экономика сельского хозяйства с основами аграрных рынков. Курс лекций / Н. Я. Коваленко. – М. : Ассоциация авторов и издателей ТАНДЕМ; ЭКМОС, 1998. – 448 с.
11. Статистична інформація. Сільське господарство. Тваринництво (1995-2013 рр.). / Головне управління статистики у Київській області. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=104&lang=1>
12. EIU Global Food Security Index-2014 / [Електронний ресурс] : Economist Intelligence Unit. – Назва з екрана — Режим доступу : <http://gtmarket.ru/ratings/global-food-security-index>
13. Бойко В. І. Формування продовольчих ресурсів в Україні: регіональний аспект / В. І. Бойко, О. А. Козак // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 37-40.

УДК 330.342:378.1

М.Р. Терованесов

*кандидат технічних наук, доцент, декан факультету
«Інфраструктура та економіка залізничного транспорту»,
Донецький інститут залізничного транспорту*

Оцінка результативності вищої освіти

Статтю присвячено проблемам підвищення якості вищої освіти за рахунок нівелювання негативних наслідків інерційних процесів. Запропоновано використовувати індикатор інерційності для оцінювання результативності вищої школи за економічними критеріями.

Ключові слова: вища освіта, результативність, інерційність, індикатор, економічні критерії.

М.Р. Терованесов
*кандидат технических наук, доцент, декан факультета
«Инфраструктура и экономика железнодорожного транспорта»,
Донецкий институт железнодорожного транспорта*

Оценка результативности высшего образования

Статья посвящена проблемам повышения качества высшего образования за счет нивелирования негативных последствий инерционных процессов. Предложено использовать индикатор инерционности для оценивания результативности высшей школы по экономическим критериям.

Ключевые слова: высшее образование, результативность, инерционность, индикатор, экономические критерии.

M.R. Terovanesov
*Ph.D., Associate Professor, Dean of the Faculty
“Infrastructure and Economics of Railway Transport”
Donetsk Institute of Railway Transport*

Higher education effectiveness evaluation

The article is devoted to the problems of the quality of higher education upgrading due to the leveling of negative consequences of inertia processes. It is offered to use the indicator of inertance for the evaluation of effectiveness of higher education on economic criteria.

Keywords: higher education, effectiveness, inertance, indicator, economic criteria.

Постановка проблеми

В умовах тенденцій, спрямованих на формування єдиного освітнього простору, на перший план у вищій школі висувається проблема реалізації освітньої політики з усунення кількісного і якісного дисбалансу між пропозицією та попитом на дипломованих фахівців з боку роботодавців. Розв'язання цього протиріччя гальмується інерційними процесами в освітній сфері. Результативність вищої школи може бути оцінена величинами, що відбивають ступінь адаптивності вищої школи до глобальних економіко-політичних змін, тобто рівнем її інерційності. Для її визначення використовується безліч різнопланових показників у національних системах статистики, міжнародних аналітичних і рейтингових оглядах. Розбіжність застосовуваних індикаторів у різних країнах не дає змоги виробити єдині підходи до розв'язання проблеми визначення ефективності функціонування СВО, що порушує питання про необхідність проведення додаткових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням проблем якості вищої освіти і визначення її результативності приділяється підвищена увага вчених різних країн. Групи вчених досліджують інструменти управління освітньою діяльністю, її вдосконалення за рахунок самооцінки, побудову незалежної системи оцінювання [1]. Так, С.Н. Белова підкреслює, що ключовою складовою становлення і розвитку системи забезпечення якості вищої освіти є система оцінювання якості освітніх процесів, та описує її нову організаційну структуру [2]. Дослідник М.В. Ніязова виявляє підходи до управління результатом діяльності ВНЗ, який визначається системою управління людськими ресурсами, процесами організації та соціальною значущістю сис-

теми освіти [3]. Учені Л.Д. Маслова та О.Б. Гафорова проводять аналітичний огляд діючих систем оцінки якості вищої освіти (їх елементів, цілей, завдань і критеріїв) у різних країнах, що сприяє створенню системи незалежної оцінки якості освіти [4].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Наведені приклади свідчать про актуальність порушених питань у сфері підвищення ефективності вищої освіти. Разом із тим, існує необхідність детермінування статистичних і рейтингових показників, що характеризують результативність вищої школи. Також необхідно розробити методичні підходи, що застосовують універсальні критерії оцінки якості та можуть бути використані для порівняльного аналізу освітніх систем, удосконалення управління.

Формулювання цілей статті

Метою роботи є визначення результативності вищої освіти за допомогою універсальних критеріїв для підвищення ефективності управління освітньою сферою.

Виклад основного матеріалу дослідження

Моніторинг усіх складових підсистем ВНЗ виявляє недоліки і визначає безліч параметрів, що характеризують освітні процеси. Ключовим моментом є оцінка якості в усіх сферах функціонування. Разом із тим, складність розв'язання цього завдання полягає в комплексному характері, багатofакторності та різноманітності самої системи оцінювання. Доказом може слугувати дослідження групи вчених, які, ґрунтуючись на системному підході до незалежного аналізу діяльності університетів, пропонують розробку критеріальної моделі її оцінки. Модель має ієрархічну структуру, складається з декількох груп критеріїв, одна з яких характеризує можливості навчального закладу, а інша – досягнуті результати [1, с. 108].

Так, С.Н. Белова пропонує поділ системи оцінювання якості на дві взаємодоповнюючі: зовнішню і внутрішню. До зовнішньої належить встановлення рівня підготовки фахівців і відповідність змісту процесу навчання прийнятним стандартам і вимогам. Внутрішня включає визначення параметрів, що характеризують стан освітнього процесу і діяльності ВНЗ [2, с. 121]. Разом із тим, такий поділ зводиться до одержання великої кількості різноманітних показників, не акцентуючи спрямованість на оцінку результативності самої освітньої системи, тому її вихідні дані складно інтерпретувати.

Варто зауважити, що обов'язковому аналізу підлягає дослідження ефективності використання потенціалу освітньої системи при підготовці фахівців. У першу чергу вивчається, наскільки дипломовані фахівці є затребуваними на ринку праці. Тобто, наскільки сфера освіти інерційна і здатна відповідати на зовнішні зміни. Тим самим вища школа враховує негативний вплив інерційних процесів у своїй діяльності й одержує можливість більш гнучко реагувати на вимоги економіки.

Таким чином, пріоритет віддається оцінці, що безпосередньо відбиває характеристики результативності. Кількісне та якісне оцінювання підсистем освітнього закладу та їх функцій є супутнім завданням, яке необхідне для детального аналізу освітніх процесів, перевірки відповідності встановленим акредитаційним вимогами мережевих значень. У цьому разі відбувається перехід від оцінки діяльності вищої школи до визначення результатів її функціонування.

Підтвердженням такого підходу є дослідження М.В. Ніязової, яка підкреслює, що висновки стосовно результативності системи освіти свідчать про ефек-

тивність управління нею, задоволення потреби в якісній освіті та модернізацію освітньої сфери, що викликає необхідність перейти від управління ресурсами (витратами) до управління результатами [3, с. 46]. Виділення показників, що відбивають результативність СВО, при аналізі освітньої системи обумовлене зростанням комерціалізації освіти, конкурентною боротьбою між вищими школами, впливом глобальних процесів інтеграції, інтернаціоналізації та інформатизації освіти. Так, Л.Д. Маслова і О.Б. Гаффорова відзначають, що університети створюють свої системи гарантій і оцінки якості освіти, які застосовують системи показників, що не співпадають [4]. У цьому аспекті інерційність та її складові є універсальним критерієм аналізу й оцінки освітніх систем.

Міжнародні статистичні системи надають різні індикатори, що характеризують результативність вищої освіти. Європейська комісія (Євростат) використовує показник, який відображає зміну зайнятості та безробіття залежно від рівня освіти з розбивкою за різними критеріями [5]. Подібним чином оцінюється результативність СВО статистикою і країн СНД. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) дає змогу більш детально аналізувати вищі школи за допомогою таких індикаторів [6]: забезпеченість зайнятості населення на ринку праці залежно від рівня освіти (A5); співвідношення рівня доходу залежно від освіти (A6); переваги інвестування в освіту із вказівкою витрат і доходів стосовно рівнів освіти (A7); соціальні результати від здобування освіти (A8).

Показовою для аналізу результативності навчання та його якості є інформація про зміну заробітної плати і зайнятості залежно від освітнього рівня (A5, A6). Очевидним є непряма оцінка за допомогою індикаторів A5 і A6 якості СВО й визнання її результатів серед роботодавців. Звертає на себе увагу загальна спрямованість статистичних показників на виявлення комерційних переваг здобування вищої освіти.

Разом із тим, статистичні показники, що характеризують результативність вищої школи в Україні в аспекті комерціалізації, є досить обмеженими. Це стосується показників, які відображають вплив вищої школи на національну економіку, зокрема, зайнятість населення. Державна служба статистики застосовує індикатор, що показує кількість випускників ВНЗ, які одержали направлення на роботу. Так, у 2012 р. їх число становило 170285 осіб, або 30% загальної кількості [7, с. 105]. При цьому відсутня статистика із влаштування на роботу інших 70% і не відбивається відповідність місця роботи дипломованих випускників одержаній спеціальності. Існують труднощі з отриманням інформації про кар'єрне зростання, рівень заробітної плати, підвищення кваліфікації, оскільки відсутній фактичний зворотний зв'язок із випускниками.

Схожим непрямим показником, що відбиває якісні характеристики вищої школи, є використовуваний Державною службою статистики України індикатор «Безробітні з причин незайнятості», що враховує один із факторів безробіття – неможливість надання робочого місця випускникам ВНЗ. Число дипломованих фахівців, що не одержали направлення на роботу після закінчення ВНЗ, має незначні коливання й лежить у діапазоні від 14,1% до 18,7% [8, с. 350].

Наведені показники мають низьку інформативність у контексті аналізу результативності СВО, залежать не тільки від якісної вищої освіти, а й від кон'юнктури дипломованих випускників на ринку праці. Ці величини не дають змоги оцінити ступінь інерційності вищої школи, без урахування якої неможлива побудова ефективної системи управління. Зазначені дані не пов'язані безпосередньо з визначенням якості навчання і не дають змоги простежити залежність між якістю та результативністю СВО.

Виходячи із цілей оцінювання результативності СВО та порівняння освітніх систем за допомогою відповідних індикаторів і даних, перевагу мають міжнародні рейтингові та статистичні огляди. До них можна віднести рейтинг національних систем вищої освіти Universitas 21 (U21) [9]. У числі інших він містить індикатор «результативність» (Output), який охоплює показники, що відбивають ефективність функціонування освітньої сфери. Оцінка результативності виражається в акумулюванні даних, що належать до обсягу наукових досліджень, числа дослідників у країні, відсотка населення з вищою освітою, рівня безробіття серед дипломованих фахівців. Отримані оцінки можуть бути використані для порівняльного аналізу освітніх систем різних країн і непрямой характеристики ступеня інерційності.

Показники результативності вищої освіти також застосовуються для складання міжнародного аналітичного огляду конкурентоспроможності різних країн (The Global Competitiveness Report) [10]. До них належать індикатори, що відбивають професійну підготовку та навчання фахівців, взаємовідносини роботодавців і найманої робочої сили, співробітництво університетів і підприємств у сфері наукових досліджень, інженерний і науковий потенціал. Використання різнопланових рейтингових оцінок, заснованих на думці експертів і статистичній інформації, дає змогу одержати інтегрований підсумковий показник, який можна використовувати для порівняльного аналізу. Ураховуючи, що результативність СВО пов'язана зі складовою інерційності, яка характеризує реакцію системи на зміни в економічній сфері, підсумкова величина інтерпретується як індикатор інерційності I_t . Оскільки дані рейтингів мають різні чисельні діапазони та методику визначення, вони повинні бути перелічені в частковому відношенні та розташовані за зростанням. Тоді формула для визначення I_t буде такою:

$$I_t = \frac{C_{11}}{\sum_{i=1}^n C_{1i}} + \frac{C_{21}}{\sum_{i=1}^n C_{2i}} + \dots + \frac{C_{i1}}{\sum_{i=1}^n C_{ni}},$$

де I_t – індикатор результативності СВО, що відбиває часові параметри інерційності вищої школи і визначає тривалість реакції освітньої системи на зовнішні фактори;

C_{in} – рейтингові бали, що відповідають значенням індикаторів, які характеризують параметри результативності СВО (i – індекс країни, освітня система якої порівнюється із іншими; n – номер індикатору).

Як приклад, був зроблений порівняльний аналіз освітніх систем США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Австралії, а також України та Російської Федерації за критерієм інерційності з визначенням індикатора результативності I_t . Результати подано в таблиці.

Інтерпретація отриманих даних дає змогу зробити висновок про рівень інерційності, зокрема її часові параметри, на основі аналізу результативності вищих шкіл різних країн. Зручність запропонованого підходу полягає у використанні загальних для розглянутих систем показників, що ґрунтуються на статистичних даних та експертних оцінках. Оцінювання результативності базується на декількох універсальних індикаторах. Наприклад, вивчення ступеня підготовки кадрів передбачає необхідність продовження навчання на робочому місці, тим самим характеризує якість практичної та професійної підготовки фахівців. Взаємовідносини (співробітництво) між роботодавцем і найманим робітником відбивають здатність ринку праці ефективно та гнучко управляти трудовими ресурсами для досягнення оптимального результату. Співробітництво ВНЗ і бізнесу у сфері

**Визначення індикатора результативності освітніх систем I_t
за допомогою рейтингових балів**

	Ступінь підготовки кадрів	Взаємини роботодавця – найманий робітник	Співробітництво ВНЗ і бізнесу в НДДКР	Потенціал учених та інженерів	Рейтинг результативності СВО	Перетворення індикаторів C_i					Індикатор результативності
						C_{1i}	C_{2i}	C_{3i}	C_{4i}	C_{5i}	
Країна	C_1	C_2	C_3	C_4	C_5	C_{1i}	C_{2i}	C_{3i}	C_{4i}	C_{5i}	I_t
США	12	42	3	6	100	0,04	0,07	0,01	0,03	0,73	0,88
Велика Британія	22	26	5	23	63,2	0,07	0,05	0,02	0,10	0,83	1,07
Німеччина	10	18	9	17	52,8	0,03	0,03	0,04	0,07	0,86	1,04
Франція	42	135	32	24	47,5	0,14	0,24	0,16	0,10	0,87	1,51
Австралія	30	103	15	34	56	0,10	0,18	0,07	0,14	0,85	1,35
Російська Федерація	88	112	64	90	27	0,29	0,20	0,31	0,38	0,93	2,10
Україна	103	125	77	46	25,3	0,34	0,22	0,38	0,19	0,93	2,06

Джерело: розраховано автором на підставі [5; 6]

НДДКР відбиває адаптивність вищої школи до сучасних економічних умов, її можливості у розв'язанні практичних завдань і відповідність навчальних програм вимогам економіки. Оцінка потенціалу вчених та інженерів демонструє готовність розв'язувати науково-технічні завдання, зв'язок науки й освітньої сфери з виробництвом.

Низька результативність вищої школи України і, відповідно, високий рівень інерційності обумовлені в першу чергу невідповідністю кваліфікації випускників сучасному технічному рівню. Крім того, необхідним є постійне відновлення знань, отриманих у процесі навчання. Ці фактори збільшують тривалість адаптації випускників, необхідність їхньої додаткової підготовки, що викликають труднощі з найманням робочої сили потрібної кваліфікації. Диспропорції на ринку праці підкреслюють нездатність СВО розв'язувати поставлені перед нею завдання, а значить, і високий рівень інерційності. Кризові явища в економіці, недостатнє фінансування освітньої сфери, низький обсяг проведених разом із промисловими підприємствами НДДКР вимагають зміни системи управління та розробки моделей функціонування вищої освіти з урахуванням її інерційності. Вихідні статистичні дані повинні надавати актуальну інформацію про результативність СВО, що відбиває якісні характеристики навчання, оцінки роботодавців, взаємозв'язок бізнесу та вищої школи, науковий потенціал. У цьому разі вихідна інформація дасть змогу приймати відповідні управлінські рішення.

Таким чином, наведений підхід дозволяє на основі оцінювання параметрів результативності СВО зробити висновок про рівень інерційності освітньої системи та її врахування в управлінні вищою школою.

Висновки

Викладене дає змогу зробити такі висновки. По-перше, результативність вищої школи вимагає оцінювання з економічних критеріїв, що базуються на фінансових результатах діяльності університетів, комерційного прибутку, інвес-

тиційної привабливості, явних або неявних вигод конкретного індивідуума та суспільства в цілому від здобування вищої освіти. По-друге, визначення величини результативності пов'язане з обчисленням часових характеристик функціонування вищої школи, що є складовими інерційності її розвитку та відбивають тривалість реагування системи на зміни в економічній сфері. По-третє, перевагами зазначеного способу обчислення результативності вищої освіти за допомогою інтегрованого індикатора є використання загальних систем показників, що ґрунтуються на статистичних даних та експертних оцінках, можливість зробити висновок про рівень інерційності СВО, використання отриманих даних для вдосконалення управління освітньою сферою.

Література

1. Соловьев В. П. Независимая система оценивания вузов для совершенствования их деятельности / [В. П. Соловьев, А. И. Кочетов, Н. В. Крапухина, С. В. Проничкин] // Открытое образование: научн.-практ. журнал. – 2009. – № 6. – С. 105-116.
2. Белова С. Н. Организационная структура системы оценивания качества образовательного процессам в вузе: новое видение / С. Н. Белова // Проблемы педагогики и психологии. – 2008. – № 4. – С. 120-125.
3. Ниязова М. В. Результат вуза: понятия, подходы к управлению и оценке / М. В. Ниязова // Современные наукоемкие технологии. – 2008. – № 1. – С. 46-48.
4. Маслова Л. Д. О системах оценки качества высшего образования. [Электронный ресурс] / Л. Д. Маслова // Международный научно-исследовательский журнал. – 2012. – № 3. – Режим доступа : <http://research-journal.org/featured/pedagogy/o-sistemax-ocenki-kachestva-vysshego-ob/>
5. European Commission. Eurostat. Education and training [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/main_tables
6. The Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). Education at a Glance 2013 – Indicators and annexes [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/edu/educationataglance2013-indicatorsandannexes.htm>
7. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2011/2012 навчального року. Статистичний бюлетень. – К. : Держкомстат України, 2009. – 219 с.
8. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : Держаналітінформ, 2013. – 552с.
9. U21 Ranking of National Higher Education Systems [Электронный ресурс] / Ross Williams Gaetan de Rassenfosse, Paul Jensen, Simon Marginson // University of Melbourne. – 2013. – Режим доступа: www.universitas21.com
10. Xavier Sala-i-Martin. The Global Competitiveness Report 2013–2014 / Xavier Sala-i-Martin // World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2010. – 516 с.